

Sekcja: HISTORIA FILOZOFII POLSKIEJ
Przewodnicząca: **Barbara SZOTEK**
Uniwersytet Śląski
Katowice

Artur ANDRZEJUK
Uniwersytet kardynała Stefana Wyszyńskiego
PUNO (Polski Uniwersytet na Obczyźnie)

**MIECZYŚŁAWA GOGACZA TEORIA RELACJI OSOBOWYCH –
JEJ ŹRÓDŁA I KONSEKWENCJE**

**MIECZYŚŁAW GOGACZ'S THEORY OF PERSONAL RELATONSHIPS –
ITS SOURCES AND CONSEQUENCES**

Sformułowanie teorii relacji osobowych - jak też samo określenie „relacje osobowe” - jest niewątpliwym dziełem twórcy tomizmu konsekwentnego, Mieczysława Gogacza. Teoria ta stanowi typowy przykład filozoficznych konsekwencji wyprowadzanych z poglądów Tomasza Akwinaty; sam Tomasz bowiem określenia „relacja osobowa” używa li tylko akcydentalnie i nie przedstawia nigdzie szerszego jej opisu. Temat relacji w ogóle, a relacji osobowych w szczególności, stał się przedmiotem analiz uczniów Gogacza, którzy – nieraz gwałtownie sprzeciwiając się niektórym szczegółowym tezom swego mistrza.

Sam Gogacz twierdził, że inspiracje do jej sformułowania nasunęły mu lektury prac Martina Bubera (*Ja i Ty*). Studiując pierwszą formułę omawianej teorii (w książce: *Wokół problemu osoby*) nie sposób oprzeć się wrażeniu, że u podstaw teorii relacji osobowych legło też w jakiś sposób Mieczysława Krąpca twierdzenie o relacyjnym charakterze niektórych transcendentaliów, stanowiącym postawę realnej jedności świata. "Ostateczną" formułę relacji osobowych w ujęciu M. Gogacza znajdujemy w jego *Elementarzu metafizyki* oraz w wydanej dwa lata wcześniej książce pt. *Człowiek i jego relacje*. Kolejny etap rozwoju teorii relacji osobowych, to uwagi i dopowiedzenia uczniów.

Fundamentem Gogaczowej teorii relacji osobowych jest odróżnienie spotkanie od obecności. Spotkanie, przeciwstawione obecności, kojarzy raczej jakieś chwilowe i jednostkowe zetknięcie się osób, w przeciwieństwie do obecności, która byłaby wtedy jakimś trwaniem osób we wzajemnych relacjach. Jeśli tak jest, to można w pokusić się o wskazanie w dziejach filozofii bardzo wielu prób odróżnienia tych dwóch typów relacji, stanowiących niejako intelektualne zaplecze teorii relacji osobowych.

Filozoficzne konsekwencje – z kolei - tej teorii wynikają także z faktu, że relacje osobowe w ujęciu Gogacza stanowią „postać obecności”. W późniejszych swych publikacjach proponuje on zastosowanie teorii relacji osobowych w filozofii "praktycznej": etyce (*Wprowadzenie do etyki chronienia osób*), pedagogice (*Osoba zadaniem pedagogiki*), a nawet polityce (*Mądrość buduje państwo*). Znacznie wcześniej Gogacz budował swoje ujęcia teologiczne w oparciu o wspomnianą teorię (*Filozoficzne aspekty mistyki, Modlitwa i mistyka*).

Dariusz BĘBEN
Uniwersytet Śląski
Katowice

O RECEPCJI FENOMENOLOGII HUSSERLA W POLSCE MIĘDZYWOJENNEJ

RECEPTION OF THE PHENOMENOLOGY OF HUSSERL IN INTERWAR POLAND

Zagadnienie pierwszych polskich reakcji na fenomenologię Husserla jest już dobrze opracowane. Mam tu na myśli książkę Czesława Głombika *Husserl i Polacy*. (Katowice, 1999). Do rozważenia pozostają kolejne fazy recepcji myśli Husserla w polskim piśmiennictwie filozoficznym.

„Druga fala” – takim zwrotem określam recepcję fenomenologii Husserla w Polsce w latach 1918–1939 – będzie mieć już swego wyraźnego bohatera: R. Ingardena. Niejako namaszczone przez Husserla – choć heretyk – zdominował polską recepcję fenomenologii na najbliższe lata, jeżeli nie dziesięciolecia. W tym okresie ukazują się jego teksty dotyczące fenomenologii Husserla, m.in. słynny, utrzymany w polemicznym tonie wobec polskiej filozofii, zdaniem Ingardena niegotowej na przyjęcie fenomenologii, artykuł *Dążenia fenomenologów*.

Dopiero w 1924 roku, kiedy Ingarden został docentem Uniwersytetu we Lwowie, recepcja fenomenologii nabiera rozmachu. Wokół autora *O dziele literackim* skupiła się interesująca grupa studentów i współpracowników: Łempicki, Krzemicka, Łobaczewska, Blaustein. Powoli kształtuje się nowe pokolenie fenomenologów. I choć nie należy tu mówić dosłownie o recepcji fenomenologii Husserla – a raczej o rozwoju rozważań fenomenologii ontologicznej i estetyki Ingardena – to wielokrotnie punktem wyjścia rozważań lwowskich badaczy była właśnie fenomenologia Husserla. Najlepszym tego przykładem są badania wybitnego germanisty Zygmunta Łempickiego, który w 1920 roku opublikował artykuł *W*

sprawie uzasadniania poetyki czystej, gdzie sformułował – krytyczny wobec psychologizmu – postulat poetyki jako nauki ejdetycznej, w analogii do czystej logiki Husserla.

O Husserlu pisali także ludzie spoza Ingardenowskiego kręgu: Bautro, Pastuszka, Mehlberg czy Metallman. A i największy polemista epoki międzywojennej, S.I. Witkiewicz nie omieszkiał „zaczepić” Husserla. O tych filiacjach będzie mowa w moim referacie.

Sonia BUKOWSKA
Uniwersytet Śląski
Katowice

„UCZŁOWIECZAJĄCA” I USPOŁECZNIAJĄCA FUNKCJA MOWY W POGŁĄDACH ERAZMA MAJEWSKIEGO

HUMANIZING AND SOCIALIZING FUNCTION OF SPEECH IN THE VIEWS OF ERAZM MAJEWSKI

Erazm Majewski (1858-1922), polski filozof, którego stanowisko teoretyczne zawiera się w granicach wyznaczonych przez myśl pozytywistyczną, nie miał wątpliwości, że rozwój człowieka może w pełni wyjaśnić dopiero (oparta na biologicznej koncepcji rozwoju) teoria cywilizacji. Według Majewskiego człowiek jest bowiem zarówno dziełem przyrody, jak i wytworem cywilizacji, rozumianej jako najbardziej rozległa forma życia na ziemi. Upatrując w społeczeństwie realność specyficznie ludzką, która nie ma w przyrodzie równorzędnego odpowiednika, za najważniejszy czynnik uspołeczniający człowieka E. Majewski uważał mowę. Oczywiście, pogląd, iż życie społeczne nie byłoby możliwe bez języka, nie był w tym okresie niczym oryginalnym, ale można zgodzić się z J. Szackim, który w jednym ze swoich artykułów stwierdził, że E. Majewski „wyszedł w tej sprawie poza ogólniki i komunały”
Celem mojego wystąpienia jest nie tylko analiza zależności między kształtowaniem się natury człowieka a rozwojem ludzkiej mowy w antropologicznej koncepcji Majewskiego, ale również próba określenia znaczenia tej teorii w aspekcie rozważań nad człowiekiem w polskiej myśli filozoficznej początku XX wieku.

Anna DZIEDZIC
Uniwersytet Warszawski
Katowice

STANISŁAW BRZOWSKI I ALFRED LOISY
STANISŁAW BRZOWSKI AND ALFRED LOISY

Późna filozofia Stanisława Brzozowskiego, próbująca łączyć stanowisko filozofii pracy z fascynacją modernizmem katolickim, wciąż budzi zainteresowanie badaczy. Przedmiotem mojego wystąpienia będzie analiza sposobu, w jaki Brzozowski rozumie i interpretuje poglądy Alfreda Loisy, zwłaszcza w tekście *Alfred Loisy i zagadnienia modernizmu katolickiego* oraz jego wcześniejszej wersji rękopiśmiennej. Brzozowski spotyka się z Loisy'm w swoim ujęciu Kościoła jako fenomenu historycznego, a nie instytucji, mającej strzec ideałów ewangelicznych, powiązanych z nadzieją na rychły koniec świata. Inspirując się tezą Loisy'ego o ewolucji dogmatów, Brzozowski proponuje własną wersję dogmatu o Trójcy Świętej; staje się on tu symbolicznym ujęciem tez późnej filozofii pracy, w której widoczny jest wpływ Henri Bergsona. Jednocześnie jednak Brzozowski krytykuje Loisy'ego, który traci głównie w zestawieniu z kardynałem Johnem H. Newmanem. Interesujące są w tym względzie nie tylko kwestie takie jak: problem włączenia elementów stanowisk Bergsona, Loisy'ego, Newmana i Blondela do filozofii pracy oraz kwestia ich możliwej spójności z filozofią pracy i ze sobą nawzajem; warto również zwrócić uwagę na niektóre trudności stanowiska samego Loisy'ego, które uwidaczniają się przy okazji interpretacji, zaproponowanej przez Brzozowskiego.

Jerzy KOJKOŁ
Akademia Marynarki Wojennej
Gdynia

POLSKA FILOZOFIA SPOŁECZNA W PIERWSZEJ POŁOWIE XX WIEKU.
PRÓBA OKREŚLENIA KIERUNKÓW BADAŃ

POLAND THE SOCIAL PHILOSOPHY OF THE FIRST HALF OF THE 20TH
CENTURY. ATTEMPT TO DETERMINE THE DIRECTIONS OF RESEARCH

Celem naukowym referatu jest przedstawienie koncepcji opracowania syntetycznego obrazu polskiej filozofii społecznej pierwszej połowy XX wieku oraz próba określenia kierunków badań, które należy systematycznie prowadzić, aby wypełnić lukę w obrazie XX

wiecznej filozofii polskiej. Chodzi głównie o wstępne określenie, co można rozumieć pod pojęciem filozofii społecznej, co rozumiano pod tym pojęciem w pierwszej połowie XX wieku oraz analizę poglądów myślicieli (akademickich i pozaakademickich), szczególnie przemilczanych i mało znanych, dotyczących tej problematyki.

Na początku XX wieku próbę docenienia wartości osoby ludzkiej, jej niepowtarzalność psychofizyczną oraz zdolność do abstrakcyjnego myślenia i twórczego działania podjął m.in. W. M. Kozłowski, dokonując syntezy pozytywizmu z neokantyzmem oraz pragmatyzmem. Wydaje się, że w późniejszym okresie nurt ten został umocniony teoretycznie przez prace F. Znanieckiego. Człowiek dobry - według F. Znanieckiego - to taki, który przeciwstawia się antagonizmom, dążąc do miłości i pokoju w stosunkach międzyludzkich.

W okresie międzywojennym głoszone idee neomesjanistyczne, wywodzące się szczególnie z proromantycznych kręgów filozoficznych. Do tego rodzaju twórczości zaliczyć można pisma W. Lutosławskiego. W podobnej tonacji pisał W. Rubczyński, będący pod dużym wpływem A. Cieszkowskiego oraz etyków młodopolskich. Pisali na ten temat także inni przedstawiciele tego kierunku, m.in. J. Woroniecki.

Odniesienia do poglądów społecznych dostrzec należy także w postulatach teoretyczne myślicieli wywodzących się ze szkoły K. Twardowskiego. Przykładowo W. Witwicki, postulował konieczność aktywności. Z tego kręgu kulturowego wywodzili się także W. Tatarkiewicz, M. Borowski, L. Chwistek, T. Kotarbiński czy M. Osowska.

Niezależnie od tej szkoły działali tacy filozofowie zajmujący się filozofią wychowania i etyką, jak A. Zieleńczyk, H. Elzenberg i inni. Działali A. B. Dobrowolski, J. Korczak oraz B. Suchodolski. Zainteresowanie filozofią społeczną przejawiali również L. Petrażycki czy E. Stamma.

W okresie międzywojennym nie zabrakło też teoretyków, dla których inspirację stanowił marksizm. należał do nich przede wszystkim Jan Hempel (1877-1937), publicysta, rewolucyjny działacz społeczny i moralista. Podobnie inspirowane były poglądy S. Rudniańskiego oraz W. Spasowicza.

Stefan KONSTAŃCZAK
Uniwersytet Zielonogórski

TADEUSZA CZEŻOWSKIEGO KONCEPCJA ETYKI NAUKOWEJ
TADEUSZ CZEZOWSKI'S CONCEPT OF SCIENTIFIC ETHICS

Proponowane wystąpienie opiera się w znacznej mierze na przygotowanej do druku, ale nigdy nie wydanej, publikacji Tadeusza Czeżowskiego „Rozważania metaetyczne”. Publikacja ta była przygotowywana do druku w ostatnich latach życia Czeżowskiego, o czym świadczą liczne odwołania do treści zawartych w znanych w latach 70-tych w Polsce koncepcji metaetycznych (S. Soldenhoff, I. Lazarii-Pawłowska, M. Fritzhand).

Czeżowski nie planował jednak publikacji na miarę „Metaetyki” pod redakcją Iji Lazari-Pawłowskiej, był bowiem przekonany, że etyka mając zalecać każdemu człowiekowi sposób słusznego i dobrego postępowania, nie może sprawy rozróżniania dobra i zła aż tak komplikować, jak to czyniły podręczniki metaetyki. „Rozważania metaetyczne” nie są zatem podręcznikiem z klasycznej metaetyki, ale pewnym uogólnieniem teorii etycznych, porządkującym w pewien sposób w obrębie samej filozofii wszystkie znane dotąd systemy etyczne. Metaetyka jest w takim ujęciu metateorią usytuowaną w obrębie filozofii na kształt zbliżony do metafizyki czy metalogiki. Czeżowski nie proponuje zatem swojej metaetyki jako działu tradycyjnej etyki, ale jako pewnego uogólnienia całej dotychczasowej etyki, a zatem wszystkich wypracowanych w jej obrębie systemów. Wymaga to podjęcia dwóch zabiegów, z których pierwszy polega na jednoznacznym odróżnieniu norm etycznych od norm prawnych „i wszelkich innych norm”. Drugi zabieg zaś polegać ma na uniezależnieniu teorii etycznej od myślenia życzeniowego i wszelkich rozwiązań koniunkturalnych. W swej istocie „Rozważania metaetyczne” są więc koncepcją etyki naukowej, niezależnej od wszystkiego, co nie przejdzie weryfikacji, jakiej podlegają np. wyniki badań nauk empirycznych. Propozycja etyki niezależnej zaproponowana przez Czeżowskiego jest zatem także próbą zachowania naukowego charakteru tej dyscypliny.

Proponowane wystąpienie w całości odwołuje się do nieznanymi i dotąd niepublikowanymi prac Czeżowskiego zachowanymi w rękopiśmiennych zasobach archiwalnych. Z tej racji, że jest to propozycja nowego sposobu uprawiania i usytuowania etyki w obrębie samej filozofii, autor zdecydował się na ewentualne wystąpienie w ramach sekcji Historii filozofii polskiej a nie Sekcji Etycznej.

Erika LALÍKOVÁ
Univerzita Komenského
Bratislava

VPLYV POĽSKÝCH MESIANISTOV NA SLOVENSKÚ FILOZOFIU **THE IMPACT OF POLISH MESSIANISTS ON THE SLOVAK PHILOSOPHY**

Opodstatnenosť projektov tzv. národných filozofií v stredoeurópskom regióne je preverovaná časom; v podstate sa s týmto fenoménom stretávame od najstarších období vývoja filozofického povedomia na našom území. Spolupráca predstaviteľov značne divergentného filozofického (ako aj teologického, literárneho a či pedagogického) spektra, nadväznosti tvorby predstaviteľov jednotlivých národných filozofií sa vypuklejšie objavujú od obdobia renesancie. Vo svojom referáte zameriam pozornosť na reflexiu názorov poľských romantických mysliteľov, predovšetkým tzv. mesianistov slovenskými autormi – štúrovcami (staršími i mladšími).

Národné filozofie: slovenská, poľská ale aj česká majú (a to platí nielen pre konkrétne obdobie, na ktoré zameriam pozornosť) viacero kompatibilných znakov. Pri riešení problémov, ktoré ich v danom období zaujímali (predovšetkým sociálno-filozofických, politologických, jazykových a etických) v prvom rade reagovali na rôzne filozofické, politické, kultúrne, literárne, jazykové a mnohé ďalšie podnety prichádzajúce z francúzskeho, nemeckého, anglického i ruského prostredia, pričom však neopomínali akceptovať svoje vlastné tradície. S pomocou využitia myšlienok a koncepcií pochádzajúcich tak „zvonku“, ako aj „zvnútra“ – postulovali postupne filozofickú problematiku a špecifickú, aj keď z dnešného pohľadu samozrejme nie vždy precízne formulovanú filozofickú terminológiu, ktoré však v konečnom efekte dotvárajú obraz o stave filozofického myslenia v danom období.

Bogusław MEIKSNER
Uniwersytet Śląski
Katowice

**MYŚL STANISŁAWA BRZozOWSKIEGO, BOLESŁAWA MICIŃSKIEGO I
JÓZEFA TISCHNERA JAKO PRÓBOWANIE MOŻLIWOŚCI
LUDZKIEGO ŚWIATA**

**THINKING OF STANISŁAW BRZozOWSKI, BOLESŁAW MICIŃSKI AND JÓZEF
TISCHNER AS TRYING POSSIBILITIES
OF THE HUMAN WORLD**

W swoim referacie, odnosząc się do filozoficznej i literackiej spuścizny Stanisława Brzozowskiego, Bolesława Micińskiego i Józefa Tischnera, spróbuję zmierzyć się z następującymi zagadnieniami:

1. Chciałbym skonfrontować tradycje XIX wiecznej polskiej filozofii czynu z wezwaniami jakie wyłoniły się z historii i cywilizacji XX wiecznej; poszukując w wynikach tej konfrontacji powodów jakie mogły skłonić interesujących mnie filozofów do przyjęcia specyficznych postaw i sposobów myślenia.
2. Chciałbym zaproponować wizję pewnej ciągłości myślenia pomiędzy Brzozowskim, Micińskim i Tischnerem wskazując zarówno różnice, jak i podobieństwa filozoficznych wyborów na tle podzielanej, a być może i wspólnej im tkanki ludzkiego doświadczenia dramatu i nadziei.
3. Chciałbym zaprezentować myślenie filozoficzne Brzozowskiego jako oryginalną inaugurację zupełnie współczesnego poszukiwania możliwości zaistnienia ludzkiego świata.
4. Chciałbym wskazać na ocalający motyw eseistycznych peregrynacji Micińskiego jako swoistej i celowej podróży z „ruin” ludzkiego świata do „piekieł” człowieczeństwa.
5. Chciałbym wskazać na Tischnerowską filozofię człowieka ułaskawionego przez Dobro jako na próbę wyjścia z pewnych niemożliwości jakie nieuchronnie zwieńczyły filozoficzne poszukiwania Brzozowskiego i Micińskiego.
6. Wreszcie chciałbym na zakończenie przyjrzeć się perspektywom dla ludzkiego świata w epoce po „śmierci Boga i człowieka”, wskazując na pewne wciąż nieczynne, czy też beczynne możliwości płynące z myśli bohaterów mojego referatu.

Tomasz MRÓZ

Uniwersytet Zielonogórski

RECEPCJA PLATONA W POLSCE 1800-1950. PRÓBA SYNTEZY PLATO'S RECEPTION IN POLAND 1800-1950. AN ATTEMPT AT SYNTHESIS

Celem wystąpienia jest wskazanie etapów i typów recepcji dialogów Platona w filozofii polskiej w podanym okresie. Pierwszy z nich stanowi bierna recepcja platonizmu w ramach szerszej recepcji nurtów filozoficznych współczesnych autorom polskim (A. I. Zabellewicz, F. A. Kozłowski), którzy filozofię Platona przedstawiali w świetle kantyzmu czy heglizmu. Na etap drugi składają się wartościowania Platona dokonywane przez przedstawicieli różnych nurtów filozofii polskiej, m.in. pozytywistów, socjalistów, myślicieli chrześcijańskich (np. P. Semenenko, F. Krupiński, B. Limanowski, W. Dzieduszycki, E. Jarra). Trzeci etap stanowi wrośnięcie Platona w tkankę filozofii polskiej, szczególnie neoscholastyki w wydaniu S. Pawlickiego, neomesjanizmu W. Lutosławskiego, czy filozofowania W. Witwickiego. Jakkolwiek żaden z tych trzech filozofów nie może być określony wprost jako platonik, to różnorodnie przetwarzana i interpretowana przez nich myśl Platona stanowi nieodłączną składową uprawianej przez nich refleksji filozoficznej.

Mariusz Nikiciuk

Katolicki Uniwersytet Lubelski

Jana Pawła II

MIKOŁAJ ŁOSSKI NA DRUGIM POLSKIM ZJEŹDZIE FILOZOFICZNYM NIKOLAI LOSSKY AT THE SECOND POLISH CONGRESS OF PHILOSOPHY

Mikołaj Łoski (1870 – 1965), wybitny filozof rosyjski, aktywnie uczestniczył w międzynarodowym życiu naukowym międzywojennej Europy. Jako przedstawiciel inteligencji rosyjskiej na emigracji (aresztowany i wydalony z bolszewickiej Rosji w 1922 r., na słynnym *Statku Filozofów*) w pełni korzystał z wolności słowa i możliwości prezentacji własnych poglądów. Ten „nestor” rosyjskiego renesansu religijno-filozoficznego, a jednocześnie świadek i kronikarz jego zmięczenia, współpracował w okresie międzywojennym z polskimi filozofami oraz polskimi wydziałami i organizacjami filozoficznymi. W roku 1925 wygłosił kilka odczytów filozoficznych w Warszawie. Z uznaniem wypowiadał się o osiągnięciach Tadeusza Kotarbińskiego, z którym współpracował. Na zorganizowanym w

Warszawie w 1927 r. Drugim Polskim Zjeździe Filozoficznym przewodniczył delegacji rosyjskiej (uczestniczyli w nim także: Mikołaj Bierdiajew, Iwan Łapszyn i Siemion Frank), a w imieniu Rosyjskiego Towarzystwa Naukowego wygłosił przemówienie powitalne na posiedzeniu plenarnym. Podczas Zjazdu Łoski przedstawił też w sekcji metafizyki i epistemologii referat pt. *Warunki możliwości ewolucji*, który wywołał żywą dyskusję. Udział w niej wzięli: S. Dickstein, B. Gawecki, W. Radziwonowicz, P. Chomicz i L. Biesiekierski.

Pełną treść referatu opublikowano w języku angielskim w *Journal of Philosophical Studies*, wydawanym przez Cambridge University Press. W referacie Łoski zaproponował ciekawą koncepcję powiązania teorii ewolucji z doktryną chrześcijańską. Odwołał się przy tym (w nawiązaniu do monadologii Leibniza i *Ewolucji twórczej* Bergsona) do następujących idei: Bóg jako ponadświatowy początek; immanentność wszystkiego w stosunku do wszystkiego; ewolucja jako proces urzeczywistniania się oddalonego wartościowego celu; wielokierunkowy „postęp” w przyrodzie. W referacie nawiązę do oryginalnych tekstów Łoskiego, dokumentów zjazdowych oraz opracowań m.in. S. Mazurka, J. Pawlaka, Cz. Głombika oraz I. Bobra.

Zbigniew ORBIK
Politechnika Śląska
Gliwice

PROBLEMATYKA IRRACJONALIZMU W POZNANIU NAUKOWYM THE PROBLEM OF IRRATIONALISM IN SCIENTIFIC KNOWLEDGE

Poznanie naukowe jest tą dziedziną działalności ludzkiej, w której, *ex definitione*, główną rolę pełnić ma rozum kierujący się zasadami logicznego myślenia. Spór racjonalizmu z irracjonalizmem towarzyszy kulturze europejskiej od jej zarania. Pierwiastki irracjonalne przejawiają się w różnych jej dziedzinach: religii, sztuce, filozofii, obyczajach, polityce itd. Irracjonalizm jest postawą poznawczą, która w różnych epokach przyjmuje rozmaite formy i występuje w różnym nasileniu. Szczególną rolę pełni on jednak w sferze poznania naukowego. Nauka jest wytworem intelektu, kierującego się w swoim działaniu logiką i doświadczeniem. Jest dziedziną *par excellence* racjonalną i wydaje się, że nie ma w niej miejsca na irracjonalizm. Istotnie, nauka w postaci, w jakiej znamy ją obecnie wydaje się odrzucać wszelkie formy poznania irracjonalnego. Czy zatem należy uznać, iż irracjonalizm jest postawą nie tylko niewystępującą w żadnej postaci w poznaniu naukowym, lecz wręcz poznanie takie wykluczającą? Zanim spróbujemy udzielić odpowiedzi na tak postawione

pytanie musimy dokonać dwóch rzeczy: 1. dostrzec naukę w jej historycznym rozwoju; 2. sprecyzować samo pojęcie irracjonalizmu. Historia nauki to proces wyzwiania się jej spod wpływów irracjonalizmu. Zasadniczym pytaniem, jakie stawia autor, jest pytanie o miejsce czynników irracjonalnych w poznaniu naukowym, sposoby przenikania irracjonalizmu na teren nauki oraz metody eliminowania z niej elementów irracjonalnych. Próbuje się także udzielić odpowiedzi na inne, ważne, jak się wydaje pytanie: czy usuwaniu z nauki obcych jej pierwiastków irracjonalnych powinny towarzyszyć próby zmierzające do zracjonalizowania wszelkich dziedzin życia i kultury. Przeprowadzone analizy nawiązują do rozważań zawartych w znanej rozprawie Izydory Dąbskiej zatytułowanej *Irracjonalizm a poznanie naukowe*.

Zlatica PLAŠIENKOVÁ
Univerzita Komenského
Bratislava

MIESTO A VÝZNAM FILOZOFICKÉHO MYSLENIA N. O. LOSSKÉHO V 40-TYCH ROKOCH 20. STOROČIA NA SLOVENSKU

THE PLACE AND MEANING OF LOSSKY'S PHILOSOPHICAL THINKING IN 1940'S IN SLOVAKIA

V dejinách filozofického myslenia na Slovensku sa v 40-tych rokoch 20. storočia dostala do centra profesionálneho záujmu noetická problematika. Stalo sa tak vďaka pôsobeniu ruského exilového prof. N. O. Losského, ktorý prišiel počas Druhej svetovej vojny z Prahy na bratislavskú Slovenskú univerzitu a začal prednášať svoju koncepciu intuitívneho realizmu.

Autorka príspevku poukáže na to, že táto *filozofická novinka* bola v protiklade ku kritickému realizmu, ktorý sa na univerzite pestoval a ktorý intuíciu ako metódu poznávania nezávislej skutočnosti neprijímal (jeho hlavným predstaviteľom bol I. Hrušovský). Zároveň predstaví základné východiská intuitívneho realizmu N. O. Losského a jeho odmietnutie kritického realizmu na základe tvrdenia, že každé neintuitivistické noetické myslenie vedie logicky k neprijateľnému solipsizmu.

Podľa Losského existujú tri druhy intuície: zmyslová, rozumová a mystická, ktoré umožňujú získať bezprostredný prístup k celej nezávislej skutočnosti, aj k náboženskej, teda aj k Bohu. Autorka v tejto súvislosti zdôrazní, že Losskij tak mohol pestovať aj náboženskú metafyziku, nazývanú *ideálnym realizmom* alebo tiež *hierarchickým personalizmom* (ktorá sa

stala východiskom aj jeho axiologicko-etickej koncepcie), a ktorú kritický realizmus odmietal (tak sa na slovenskej filozofickej scéne objavil spor o povahe poznania, ale aj o princípoch vedeckosti filozofie).

Autorka dospeje k záveru, že Losskij ako kresťanský filozof bol v novovzniknutom vojnovom Slovenskom štáte vítaný, hoci vzhľadom na jeho povest' pravoslávneho filozofa ho aj slovenský katolicizmus prijímal s určitou rezervou. Na Slovensku však vydal aj niekoľko svojich nových diel a získal prívržencov svojej teórie poznania, ktorí však tesne po vojne emigrovali a už sa nevrátili. Losského diela sa už o tri roky po vojne stali na Slovensku prohibítami a záujem o ne ožil až po novembri 1989, takže je teraz úlohou preskúmať, do akej miery sa Losského filozofia zapojila do imanentného vývinu slovenskej filozofie.

Marta PLES
Uniwersytet Śląski
Katowice

TWÓRCZOŚĆ FILOZOFICZNA HELENY KONCZEWSKIEJ W ŚWIETLE JEJ ZWIĄZKÓW Z FILOZOFIĄ FRANCUSKĄ PRZEŁOMU XIX I XX WIEKU

PHILOSOPHICAL WORK OF HELENA KONCZEWSKA IN LIGHT OF ITS RELATIONSHIP TO THE FRENCH PHILOSOPHY OF THE LATE NINETEENTH AND EARLY TWENTIETH CENTURY

Głównym przedmiotem rozważań przedstawionych w referacie, będą teksty filozoficzne Heleny Konczewskiej (1877-1959), zapoznanej dziś polskiej filozofki i psycholożki, autorki m. in. prac: *Le problème de la substance* (Paris, 1937), *Contingence, liberté et la personnalité humaine* (Paris 1937), *L'unité de la matière et le problème des transmutations* (Paris, 1939).

Celem referatu jest analiza prac Heleny Konczewskiej w kontekście głównych problemów i tez obecnych na gruncie francuskiej filozofii przełomu XIX i XX wieku. Punktem odniesienia będą zwłaszcza koncepcje André Lalande'a i Léona Brunschvicga, pod których kierunkiem filozofka odbyła studia na Sorbonie, ukończone w 1937 roku obroną pracy doktorskiej, poświęconej pojęciu substancji (*Le problème de la substance*). Istotnym kontekstem będzie także filozofia Henri Bergsona, którego wykładów Konczewska słuchała w trakcie swych paryskich studiów.

Szczególny nacisk zostanie położony na rozwiązania teoriopoznawcze proponowane w pracach Konczewskiej oraz na jej koncepcję rozwoju nauki. Wspomniane zostaną również obecne w jej tekstach wątki etyczne i psychologiczne.

Alfred SKORUPKA
Politechnika Śląska
Gliwice

„JA TERAZ...” CZYLI PODSTAWY RECENTYWIZMU
„I NOW...” WHICH IS THE BASIS FOR RECENTIVISM

Polski myśliciel Józef Bańka (ur. 1934) jest twórcą systemu filozoficznego – recentywizmu (łac. *recens* – terażniejszy). Recentywizm oznacza pogląd, że najważniejsza jest terażniejszość. Wszystko bowiem, co się pojawia w naszym życiu – każde doświadczenie, zdarzenie, dzieło lub uczucie – pojawia się zawsze „po raz pierwszy”. Nic nie jest powtarzalne, bo każda chwila jest inna. W myśl tej filozofii życie człowieka jest ważne bezpośrednio teraz, a nie dopiero jako środek do osiągnięcia czegoś w przyszłości. Opis jakiegoś zjawiska może być wprawdzie dokonany we wszystkich czasach, ale prawdziwy jest tylko w czasie terażniejszym. Cokolwiek jest, jest teraz! Bańka napisał około 70 książek poświęconych stworzonej przez siebie filozofii. W swych pracach wykazał zastosowanie koncepcji recentywizmu we wszystkich praktycznie dziedzinach: ontologii, etyce, estetyce, metodologii, itp.

Spośród tak wielu prac twórcy recentywizmu, w tym referacie chcielibyśmy przedstawić koncepcje zawarte w książce „*Ja teraz. U źródeł filozofii człowieka współczesnego*”. Rok 1983, w którym ukazała się ta licząca 443 strony praca, Bańka przyjmuje za rok oficjalnego powstania i sformułowania koncepcji własnej filozofii. Prezentowana książka zawiera wszystkie główne idee recentywizmu, które następnie były rozwijane w kolejnych pracach. Na szczególną uwagę zasługuje w niej, naszym zdaniem, wyraźnie zaznaczone rozróżnienie na sferę *thymos* (emocji) i sferę *phronesis* (rozumu); postulat harmonii między tymi dwiema sferami osobowości określa się jako stan prostomyślności. Prostomyślność to zmysł słusznego rozumienia życia, który nie opierając się nawet na przesłankach naukowych, jest intuicyjnie niezawodny. Na tym ideale opiera się eutyfronika i etyka prostomyślności, dwie dyscypliny, których autorem jest również Bańka i które ściśle wiążą się z recentywizmem. Ambicją eutyfroniki jest stworzenie modelu człowieka prostomyślnego (*homo euthyphronicus*) odpornego na alienacyjny, frustracyjny

wpływ dynamicznie rozwijającej się techniki. Zadanie eutyfroniki to samoobrona osobowości przed przytłaczającą dominacją techniki i automatyzacji. Cywilizacja techniczna w sposób widoczny wypiera emocje człowieka jako nieprzydatne w sytuacji technicznej. Lecz jeśli emocje człowieka musiałyby być zniszczone, aby umożliwić dalszy rozwój cywilizacji, to można prorokować, twierdzi autor *Ja teraz...*, że taka cywilizacja jest zgubiona.

Na koniec naszych rozważań o tej fundamentalnej książce w twórczości Bańki dokonamy jej krótkiego zestawienia z książką „*Ja- człowiek*” o. Mieczysława Alberta Krapca OP. Już przez sam tytuł, praca twórcy reentywizmu stanowi wyzwanie dla dokonań tomisty. Główna różnica między porównywanymi myślicielami sprowadza się, jak nam się zdaje, do tego, że w książce „*Ja teraz...*” nie mamy żadnego odniesienia do chrześcijańskiego Boga; ma ona charakter ateistyczny. Dopiero w późniejszych swych pracach Bańka wprowadził koncepcję Absolutu, który jest w tym systemie pojęty jako Milczenie, (taceodycea).

Barbara SZOTEK
Uniwersytet Śląski
Katowice

STEFAN FOLARON O UNIWERSYTECIE XXI WIEKU **STEFAN FOLARON ABOUT UNIVERSITY OF THE 21ST CENTURY**

Obecność Stefana Folarona w polskim piśmiennictwie filozoficznym została wyznaczona przede wszystkim jego pracami historycznofilozoficznymi. Poczynając od lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku publikował prace z zakresu historii filozofii, filozofii oraz z dziedzin łączących się z filozofią. Jednakże pierwsza jego aktywność pisarska dotyczyła zagadnień historycznoliterackich, językoznawczych oraz metodycznych. Można uznać, że te wczesne wystąpienia autorskie uwrażliwiły go na zagadnienia szeroko rozumianego humanizmu, jego nowożytnych korzeni oraz tematów, jakimi miał się zająć w swych podstawowych pracach badawczych poświęconych historii filozofii. Rozwój zainteresowań historycznofilozoficznych przebiegał u niego od badań nad filozofią późnego renesansu włoskiego do studiów nad renesansową filozofią niemiecką XVI wieku, by znaleźć swe przedłużenie w problematyce z zakresu nowożytnej antropologii filozoficznej, przy wyeksponowaniu m. in. takich kwestii szczegółowych, jak wolność pracy twórczej uczonych. Ważną w jego dorobku twórczym pracą jest *Etos profesora XVI wieku. Uniwersytet – Człowiek*. Zanalizował w niej etos renesansowego profesora, na podstawie traktatu etycznego pt. *Prosographiae melicae*, Caspara Cunradusa (1571-1633). Folaron stał bowiem na

stanowisku, że przy próbie formułowania wartości etyczno – moralnych, zarówno ogólnych, jak i odnoszących się w szczególny sposób do danego środowiska, trzeba sięgnąć w przeszłość, by tam także poszukiwać odpowiedzi na pytanie: o jakich wartościach można twierdzić, że sprawdzały się w praktyce życia społecznego i jako takie potwierdziły swoje znaczenie? Przy czym chodzi tu nie tylko o ukazania ciągłości kulturowej, ale dzięki temu tworzy się również kulturowa tożsamość określonego środowiska, a dotyczy to m. in. etosu profesora i idei uniwersytetu, a przede wszystkim stwarza okazję do przemyśleń nad etosem profesora i ideą uniwersytetu XXI wieku.

Grażyna SZUMERA
Uniwersytet Śląski
Katowice

PROBLEMATYKA NARODU W POLSKIEJ MYŚLI SPOŁECZNEJ NA POCZĄTKU XX WIEKU

THE PROBLEM OF NATION IN POLISH SOCIAL THOUGHT AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

Ważnym tematem refleksji filozoficznej w Polsce było zagadnienie narodu. Teorie narodu były ściśle powiązane z ideą walki o niepodległość. W refleksji nad narodem można wyróżnić model kulturowy oraz model polityczny. W refleksji pierwszego typu kategorię narodu pojmowano jako kategorię psychologiczną, mistyczną, moralną, kulturowo-historyczną. Z kolei w drugim ujęciu kategorią narodu posługiwano się w kontekście analiz politycznych. W analizach, w których stosowano model pierwszy, zwracano uwagę głównie na zjawiska kulturowe i psychospołeczne. W ujęciu tym koncentrowano się między innymi na problemie indywidualności narodu, przejawiającej się w sferze wartości kulturowych. Jednym z zagadnień, jakie podejmowano, była kwestia charakteru narodu polskiego. I tu zajmowano się przede wszystkim psychiką narodu, czy też jego duszą. Psychologizujące ujęcie charakteru narodowego cechuje prace J. K. Kochanowskiego. Na początku XX wieku w refleksji nad narodem odrodziła się myśl romantyczna. Zwolennicy mesjanistycznego powołania narodu polskiego to: A. Chołoniewski, S. Szczepanowski, W. Lutosławski. W ówczesnych rozważaniach o narodzie obok nurtu neoromantycznego można wyróżnić nurt nawołujący do przewartościowania romantycznej tradycji w kwestii narodowej, głoszący „egoizm narodowy” (Zygmunt Balicki).

Konkludując można powiedzieć, że na początku XX wieku w dyskusji prowadzonej przez polskich myślicieli nad zagadnieniem narodu często wypowiedziano się na temat różnic między Polakami i innymi nacjami. Podkreślano indywidualizm, umiłowanie wolności, tolerancyjność oraz głoszono niezmiennosc charakteru narodowego. Przybliżenie wszystkich ważniejszych teorii narodu w myśli polskiej jest dziełem olbrzymim, a w artykule wspomnę głównie tylko o tych, które ujmowały naród jako wspólnotę duchową.

Krzysztof ŚLEZIŃSKI

Uniwersytet Śląski

Cieszyn

BENEDYKTA BORNSTEINA KONCEPCJA NAUKOWEJ METAFIZYKI BENEDYKT BORNSTEIN'S CONCEPTION OF SCIENTIFIC METAPHYSICS

Bornsteinowską naukową metafizykę można traktować jako matematyczną naukę uniwersalną – *mathesis universalis* – naukę poszukiwaną już przez Platona. W ramach tej metafizyki, stanowiącej ogólną teorię bytu, Bornstein ukazał ścisłą zależność między nierozciągląym światem ludzkiej myśli a światem rozciągłości. Całą działalność badawczą filozof koncentrował na dotarciu do najgłębiej leżących fundamentalnych jakościowo-matematycznych struktur rzeczywistości.

W wystąpieniu przedstawiona zostanie odpowiedź na pytanie: czy Bornsteinowska naukowa metafizyka oparta na logice jakości jest nadal interesującym projektem badań?

Mirosław TYL

Uniwersytet Śląski

Katowice

FILOZOFICZNE PERSPEKTYWY HISTORIOGRAFII FILOZOFII

????????????????????????????????????

Zdaniem Paula Ricoeura, historii filozofii nie da się ujednoczyć według jakiegoś jednego wzorca. Nie istnieje w związku z tym jedna wykładnia prawdy o przeszłości filozofii i istnieć nie może. Postulować można oczywiście i próbować realizować w praktyce historiografię czystą, odwołującą się do ideału bezstronności i obiektywizmu. Doświadczenie historyka filozofii uświadamia jednak – pisał o tym L. Kołakowski – że dzieje stanowią konstrukcję historyka, a dziejopisarstwo jest jego projektem. Dlatego na szczególną uwagę

zasługują te typy filozoficznego dziejopisarstwa, które świadomie pełnią filozoficzną funkcję. Celem referatu będzie zaprezentowanie dokonań polskich historyków filozofii i filozofów w tym zakresie. Wskazać można pięć typów owej filozoficznie zaangażowanej historiografii. Pierwszy wiąże się ze zjawiskiem historyzacji filozofii jako reakcji na rozmaicie diagnozowany i definiowany kryzys tej dyscypliny (M. Straszewski i W. Lutosławski, S. Swieżawski, S. Sarnowski, polski rewizjonizm w ramach marksizmu). Drugi z badaniami historycznymi prowadzonymi pod kątem problemów dziś uważanych za aktualne i ważne (S. Swieżawski, L. Chmaj, Z. Kuderowicz, L. Kołakowski). Trzeci odnosi do historii filozofii eksponujących określone idee, problemy lub stanowiska teoretyczne, z których perspektywy świadomie ujmuje się filozoficzną przeszłość (M. Siemek, S. Swieżawski, L. Chmaj). Czwarty typ łączy te badania historyczne, które stają się inspiracją do filozofowania lub częścią projektu filozoficznego (B. Skarga, S. Swieżawski, B. Jasinowski). Piąty odnosi do historiografii, dla której charakterystyczna jest intencja historiozoficzna (M. Straszewski, B. Jasinowski). Postulować zatem można historiografię otwartą, która nie ma jednak nic wspólnego z relatywistyczną obojętnością, dopuszczającą pluralizm w rozumieniu przedmiotu, metod i strategii badawczych, poszerzającą i pogłębiającą możliwości rozumienia przeszłości; historiografię, która ukazując przeszłość z różnych perspektyw, pomóc może filozofowi-historykowi pogłębić i bardziej jeszcze docenić własne doświadczenie filozoficzne.

Lucyna WISNIEWSKA-RUTKOWSKA

Uniwersytet Jana Kochanowskiego

Kielce

**DWIE POLEMIKI Z AUGUSTEM CIESZKOWSKIM –
EDWARDA DEMBOWSKIEGO I HENRYKA KAMIENSKIEGO**

**TWO POLEMICS WITH AUGUST CIESZKOWSKI –
EDWARD DEMBOWSKI'S AND HENRY KAMIENSKI'S**

Polska filozofia międzypowstaniowa to wiele znanych, znaczących nazwisk wśród których August Cieszkowski zajmuje miejsce szczególne. Znaczący myśliciel G. F. Hegla oraz twórca filozofii czynu wzbudzał wśród swoich współczesnych uznanie i prowokował do polemicznych dyskusji. Takie dyskusje podjęli z autorem *Prolegomeny do historiozofii* E. Dembowski i H. Kamiński.

Polemiki bywają różne, niektóre mają szeroki zasięg i odbijają się głośnym echem, inne są mniej spektakularne, co nie musi znaczyć mniej ważne. Tak było w przypadku

polemik E. Dembowskiego i H. Kamińskiego z A. Cieszkowskim. Powstały ma marginesie innych zagadnień i nie przykuwały uwagi. Niekiedy twierdzono wręcz, że nie warto się nimi zajmować. Ale z polemikami mniejszej wagi jest jak z postaciami drugiego planu, tworzą tło i kształtują klimat pozwalający ustalić główne punkty odniesienia, to jest najważniejsze problemy oraz tendencje epoki.

Marta ZARĘBA

Uniwersytet Warszawski

**O PRAKSEOLOGII TADEUSZA KOTARBIŃSKIEGO W KONTEKŚCIE
WSPÓŁCZESNEJ ANALITYCZNEJ FILOZOFII DZIAŁANIA**

**ON KOTARBINSKI'S PRAXEOLOGY AND ANALYTICAL PHILOSOPHY
OF ACTION**

Przedmiotem mojego wystąpienia uczynię analizę związków między koncepcją czynu wypracowaną w ramach prakseologii Tadeusza Kotarbińskiego a współczesną analityczną filozofią działania. Moim celem będzie próba umiejscowienia polskiej filozofii działania w kontekście współczesnych debat dotyczących problematyki sprawstwa. W szczególności postaram się odpowiedzieć na pytanie, czy na gruncie prakseologicznej koncepcji czynu odnaleźć możemy oryginalne i trafne rozwiązania poszczególnych problemów z zakresu ontologii działania.

W swoim referacie dokonam rekonstrukcji podstawowych pojęć prakseologicznych (m.in. pojęcia czynu prostego) oraz podejmę się analizy następujących problemów szczegółowych: zagadnienia koniecznych i wystarczających warunków zachodzenia stosunku sprawczego, struktury ludzkich czynów, relacji między sprawstwem a przyczynowością, kwestii istnienia działań negatywnych i sprawstwa bez ingerencji w tok wydarzeń oraz związku teorii sprawstwa z koncepcją reizmu. Celem mojej analizy będzie sformułowanie odpowiedzi na następujące pytania:

(a) Jaka relacja zachodzi między pojęciami – funkcjonującymi w obrębie współczesnej analitycznej filozofii działania – takimi jak np.: działanie (G. E. M. Anscombe, D. Davidson), akt (A. Goldman, C. B. McCullagh), kontrola sprawcza (H. G. Frankfurt, D. Mackie), rezultat, cel i skutek działania, itp. a strukturą pojęciową wypracowaną przez Kotarbińskiego?

(b) Czy u podstaw polskiej filozofii działania leżą intuicje internalistyczne (działania ograniczone do ruchów ciał bądź aktów woli), czy też eksternalistyczne (działania wykraczające poza aktywność samego podmiotu)?

(c) W jaki sposób polskie teorie działania odnoszą się do kwestii ontologicznego statusu działań i kryteriów ich indywidualności, w szczególności zaś, czy mają one wydźwięk minimalistyczny (działania jako pojedyncze zdarzenia w ciągu przyczynowo-skutkowym), czy też moderacjonistyczny (działania jako ciągi zdarzeń połączonych relacjami przyczynowym)?